

208. Lesenceistvánd, Uzsabánya, pálos kolostor
(Veszprém megye) Kö

2000. június 14. és július 3. között az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ Kutatási Osztályának munkatársai az uzsai pálos kolostorromnál állagmegóvást megelőző részleges, szondázó régészeti feltárást végeztek.

Cél a kolostorrom még álló falai közül akkora falszakasznak a megtisztítása volt, amekkorának az állagmegóvását a pályázatban megadott költségvetésből el lehet végezni. Másik célunk volt, hogy a templomról a legfontosabb tudnivalókat: a templom szélességét, hosszát, a szentélyrekesztő pontos helyét és méretét a kutatás során megállapíthassuk. Az ásatást ezért a nyugati zárófalnál, a szentélyrekesztőnél a szentély zárófalának külső-belső oldalán terveztük.

Az álló falakat és a falkoronákat az állagmegóvás kívánta mértékben megtisztítottuk, kivételt csupán a templomhajó északnyugati részén álló rövid falszakasszal tettünk, mert a szakemberek egybehangzó véleménye szerint erre a részre 2000-ben semmiképpen sem kerülhet már sor.

Tisztáztuk a nyugati zárófal, a templomhajó és a szentély vonalát és méreteit, a szelvényeket az altalajig nem bontottuk ki, mert az idő, az anyagiak és az állagmegóvás érdekei mást diktáltak. Ugyanakkor ügyeltünk arra, hogy a feltárt részekről minden tudományos információt beszerezzünk. Az abbahagyott szelvények további feltárása a következő években végzendő állagmegóváshoz kapcsolódva folytatható lesz. Az ásatás végén a szelvényeket visszatemettük az állagmegóvás megkívánta szintig, a szelvények aljára vékony rönkök kerültek a még érintetlen rétegek megóvására, föléje a kiszórt föld, legfölülre a kőbánya meddőanyaga.

Az ásatás során meglepetésünkre nagyszámú, jelentős részben faragott kőanyag került elő. Sejthető, hogy túlnyomórészt töredékesen ugyan, de a templom faragott kőanyagának 50–70%-át az elkövetkező évek során megtalálhatjuk. 290 darab követ jelenleg Uzsán az imateremben őriznek. A nagyszámú és óriási tömegű leletanyagot csak komoly nehézségek árán lehetne onnan továbbszállítani. A kerámia-, fém- és csontanyagot, valamint a kőanyag elenyésző részét Lesenceistvándon őrzik.

Az ásatást folyamatosan figyelemmel kísérték a bánya vezetői és munkásai. A bánya vezetősége minden segítséget megadott az ásatáshoz. Az uzsai önkormányzat szívesen biztosított két állandó raktárhelyiséget a leletanyagoknak, a lakosság részéről pedig fölvetődött egy helytörténeti gyűjtemény jövőbeni megalapításának igénye. Bécsi László lesencetomaji plébános gondoskodott az ásatáshoz szükséges anyagi javak beszerzéséről.

Az ásatást meglátogatta Horváth József, az uzsai kőbánya igazgatója, Csom István, a bánya igazgatóhelyettese, Koppány Tibor építész, Szentlélek Tihamér régész és Nagy József esperes, sümegi plébános.

Konzulens: Gere László régész, Máthé Géza építész.
THÚRY LÁSZLÓ

209. Letenye, Lapuleveles-dűlő
(Zala megye) Á

2000. november 28. és december 6. között folytattunk szondázó-megelőző régészeti feltárást a lelőhelyen. Összesen 213 m² felületen az objektumok szintjét igen mélyen, majd' 140 cm-rel a mai felszín alatt értük el. Egy Árpád-kori település nyomára bukkantunk.

Első kutatóárkunkat a kijelölt terület DNy-i szélén húztuk (60×1,8 m területen). Itt az archeomágneses felmérés anomáliát mutatott, azonban kiderült, hogy csak az agyagos talaj magas vastartalmát jelezte a műszer, régészeti jelenség nyomát nem leltük.

Ezután a terület legmagasabb pontján húztuk „T” alakú kutatóárkunkat, ahol a sárgásbarna agyagos talajban sötét, tömör, paticsos, faszenes betöltéssel jelentkezett az egykori lakószint. A kiásott kutatóárkba esett egy csaknem ép, szájjal lefelé fordított Árpád-kori fazék. Ez egy ház padlójába mélyedt, valószínűleg építési áldozat lehetett. Ugyanezen objektum kutatóárkunkba eső részén több nagydarab vassalakat is találtunk. Az objektumok teljes nagyságának tisztázására a későbbiekben kerülhet sor, mivel a lelőhelyen teljes feltáráshoz van szükség. A vizsgált területtől nem messze Ny-i irányban található a Lapuleveles-dűlő azon része, amit „Szentkereszt-dombnak” is neveznek. Itt Parádi Nándor 1964–1965-ben egy Árpád-kori kerek templomot tárt fel. Ez közvetett bizonyítéka annak, hogy a közelben településnek is kellett lennie. Szondánk ezt erősítette meg.

SZÁRAZ CSILLA

210. Lőnya, templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kk

A jelentős középkori emlék, főként gótikus jegyeket mutató templom szükség szerű felújítását megelőzően került sor 2000 őszén a szondázó jellegű kutatásokra. A falfestések szondázását Lángi József restaurátor, a faberendezések restauratori vizsgálatát Bogdándy Titusz végezte. A külső homlokzatok alsó szakaszain vizsgáltam a falszövetet, esetleges befalazott nyílások, toldások nyomát kutatva, célzottan a lebontott sekrestye nyomait kerestem. A belsőben a szentély alatti kripta befalazott bejárati nyílását megtalálva, azt kibontva vizsgáltam a kripta kiterjedését, szerkezetét.

A sekrestye egykorú a szentély É-i falával, ezért hiányzik ezen a szakaszon a falazat kiugró lábazata. A levésett sekrestyefaltól Ny-ra a hajó É-i fala telibe fugázott, nagyon gondosan falazott külső felülettel épült. A szentély É-i falán korábban is látható volt egy vízszintes rézsűs padka, amelyet most a sekrestye lebontott K-Ny irányú dongaboltozatának vállaként értelmezhetünk. A hajó keleti (diadalív) falának itteni keskeny szakaszán feltártuk a boltozat ívének, az építéskor használt zsalu- vagy romonád-szerkezetnek a bevésett nyomát is.

A templom sarkainál megállapítottuk, hogy nem voltak támpillérei a falusi templomokét meghaladó mé-

retei és a szentély boltozott volta ellenére sem. A szentély ablakainál és a hajó D-i ablakai esetében a kávékban feltárt ép 17. századi festett vakolat miatt nem tudtuk kideríteni, hogy a formai alapon 13. századnak tartott ablakok valóban ilyen korai állapotukat őrizték-e meg, és ezek a 17. század előtt is vakoltak voltak-e. A hajó ablakainak belső kávéjában Lángi József 13. századi falfestést tárt fel, ez a nyílás 13. századi eredetét bizonyítja. A szentély két ablakánál nagyobb volt a hajó déli ablakai közül három, míg az ezektől Ny-ra lévő kisebb méretű ablak egy Ny-i karzat létét valószínűsíti már a korai időkben is.

A rézsús lábazatról induló horonnyal és félkörte tagozattal díszített kőkeretes kapu a márokpapi kapu legközelebbi párhuzama. Lónyán hiányoznak a negyedkör alakú szemöldökgyámok. A kapu kőkeretének a téglafalhoz való viszonyát vizsgálva ezek egykorúságát állapítottam meg. A hajónak sem a déli, sem az északi falában nem találtunk éles elválást a falazat anyagában. A kapu fölötti ablakot, amely a déli karzatablakkal egyező formájú, durván belevágták egy a hajó falát díszítő, korai, 13. századra datált falfestménybe. Ha ez helytálló, akkor joggal feltételezhető a Ny-i fal jelentős átalakítása, valószínűleg az új kapu 1400 körül történt beépítésével, egy nyugati karzat építésével és az ehhez tartozó ablakok utólagos kialakításával együtt. A beavatkozásnak talán statikai okai is lehettek, mivel a későbbiekben a hajó Ny-i végét vonóvassal fogták össze.

A padláson a Ny-i oromfalról megállapíthattam, hogy téglanyaga eltér a külső falfelületeken eddig látottaktól. A templombelsőben a falakat teljes felületükön többrétegű festés borítja, így itt a restaurátori szondázáson kívül falkutatásra nem volt mód.

A szentélybe utólag beépített, valószínűleg 17. századi kriptá a szentély teljes alapterületét elfoglalja, padlószintjét az eredetihez képest 120 cm-rel megemeli. Homlokfalának D-i részén, a diadalív és a szószék szögletében megtaláltuk a szárazon rakott téglákkal befalazott kisméretű, íves lezárási nyílását, amely csak a koporsók becsúsztatására volt alkalmas, más bejárata nem volt. A keleti részen két haránt térdfal látszik, ezekre helyezték fel a koporsókat. Ma már csak szétdobált üres koporsók és elkorhadtt töredékek voltak itt, mivel az addig itt eltemetett Lónyay családtagok holttesteit 1900–1910 között új családi mauzóleumba szállították át.

A feljegyzések szerint korábban a diadalív fölött láttott 1631-es évszamos feliratot nagy valószínűséggel az akkoriban készült külső-belső festés dátumának tarthatjuk. Az épített, stukkódíszes mellvédű szószéket is ehhez a felújításhoz köthetjük. A szószékkoronát – átfestett felirata szerint – 1776-ban készítette Asztalos Lándor Ferenc. A többi faberendezés nehezen datálható. A hajó kazettás famennyezete az átfestett és csak nehezen olvasható évszáma alapján 1831-re datálható.

JUAN CABELLO

211. Ludas, Varjú-dűlő

(Heves megye) B

A Mátrai Erőmű Rt. megbízásából a visontai Déli bánya területén 2000 őszén ismételten régészeti terepbejárásokra került sor, és ezáltal a kb. 700 hektáros bányatelekből újabb 321 ha felszíni átvizsgálása történt meg. Előző évben, 1999-ben 200 ha bejárását már elvégeztük, így most összességében véve mintegy 521 ha nagyságú területről rendelkezünk információkkal a régészeti leletek felszíni szóródását illetően. Ez a terület az, amelyet a tervek szerint 2010-ig kívánnak bányászati célra hasznosítani.

Az előzményekről szólva, meg kell említeni, hogy az 1999-es terepbejárások eredményeként, az akkor átvizsgált 200 hektáron előkerült egy 20–25 ha nagyságú régészeti lelőhely, mely szervesen kapcsolódott az 1998-ban, az új 3. sz. főút nyomvonalára mentén részben feltárt, és Ludas, Varjú-dűlő néven nyilvántartásba vett régészeti lelőhelyhez. A két lelőhely egymás folytatásának is tekinthető, de lényegében egy és ugyanazon lelőhelyet jelenti. A továbbiakban nevezzük ezt I. sz. lelőhelynek. Ez a 20–25 ha nagyságú lelőhely a bővített D-i bányatelek ÉK-i sarkában, az 1999-ben átvizsgált 200 hektárnyi terület K-i szélén található. A lelőhely teljes nagyságát 1999-ben nem sikerült felmérni, ugyanis a lelőhely D-i szélét a bejárásra kijelölt területen belül nem találtuk meg. Feltételezhető volt tehát, hogy a lelőhely D-felé még tovább folytatódik.

Az idén bejárando 321 ha úgy lett kijelölve, hogy a 2010-ig lebányászandó teljes bányaterület átvizsgálása megtörténhessen. Elsődleges feladatunknak a tavaly felfedezett 20–25 ha nagyságú lelőhely teljes kiterjedésének meghatározását tartottuk. A bányatelken 1998 ősze óta víztelenítő fúrásokat végeznek, ezt kb. 100–120 m-enként számozott kutak jelzik, melyek megkönnyítik a területen való tájékozódást is. A tavalyi terepbejárást a D-24/1-17 jelű NyÉNy-KDK irányú kútsor mentén hagytuk abba. Idén itt kezdtük a munkát, és a D-24/15, D-25/15, D-26/15, H-20/15 kutak, valamint az új 3-as főút által közbezárt területen belül sikerült megtalálnunk a korábban felfedezett I. sz. lelőhely D-i folytatását.

Ami a megfigyelési körülményeket illeti, ezek nem voltak jónak mondhatók, mivel a lelőhely területét szinte teljesen beborította az elszáradt gaz. A leleteket elsősorban a növényzettől mentes helyeken gyűjtöttük, különösen a víztelenítés következtében képződött vízfolyások árkaiban bukkantunk nagyobb mennyiségre. A leletek zöme most is kerámiatöredékekből állt, melyek döntően késő bronzkoriak voltak, hasonlóképpen, mint a lelőhely korábban bejárt részein. Most sem szedtünk össze mindent, sőt nem is gyűjtöttünk sok leletet, inkább csak rögzítettük a sűrűbb helyszíneket. Megfigyeltük, hogy a dombtető közelében sűrűbben, attól távolodva pedig ritkábban fordulnak elő a leletek.

A most megfigyelt új lelőhelyrész közel 9 ha nagyságú, azaz az I. sz. lelőhelynek a D-i bánya területére első része összesen immár 30–35 ha. Ráadásul ez még